

UOT 398:801,6;398:82.0;801.1

XALİDƏ METE
 AMEA, Folklor İnstitutu
 x.mete@mail.ru

TÜRK DASTANLARINDA QƏHRƏMANCASINA ELÇİLİK MOTİVİ

Ailə türk dastanlarında önəmli qurum kimi təsvir edilir. Bu baxımdan dastanlarda qəhrəmanlar öz ailəsini, ailə üzvlərini qoruya bilmək üçün mübarizə aparır, sınaqlara məruz qalırlar. Bunlar arasında xüsusilə ailənin təməl prinsiplərinə münasibət, qız almaq, elçilik, daha dəqiq desək, yetkinlik yaşına çatmış igidin könünə yatan qızı almaq uğrunda uzaq və təhlükəli səfərə çıxaraq, ona şəxsən özünün qəhrəmancasına elçi düşməsi məsələləri qabarıq şəkildə verilmişdir. Bu qəhrəman kor-koranə evlənmir, öz həyat yoldaşını özü seçir, onun üçün əzab-əziyyətlərə qatlaşır, düşmənlərlə mübarizə aparır, qələbə çalır və sözün əsl mənasında bu sevgi üçün can qoyur. Tədqiqatda qəhrəmancasına elçilik motivi və evlilik yolunda qəhrəmanın sınaqları araşdırılmış, sınağın növləri sistemləşdirilmişdir.

Açar sözlər: dastan, qəhrəman, elçilik, sınaq.

Təbii ki, dastanların hamısında evliliklə bağlı eyni dərəcədə dolğun məlumat almaq mümkün deyil. Bəzilərində evlilik məsələsi çox dərin, bəzilərində isə xırda detallarla anladılır. Məsələn, "Oğuz Kağan" dastanında biz yalnız qəhrəmanın bir qız gördüyünü, sevdiyini və evləndiyini, evləndiyi qızlardan birinin göy üzündən işıq içində endiyini, digərinin göl ortasındakı bir ağac koğuşundan çıxdığını bilirik. Bunun əksinə olaraq "Kitabi-Dədə Qorqud", "Manas", "Alpamış", "Koroğlu" və digər dastanlarda qəhrəmanın evlənməsi çox geniş və rəngarəng formada işlənir.

"Kitabi-Dədə Qorqud", "Koroğlu" kimi nəhəng dastan nümunələri də daxil olmaqla bütün qəhrəmanlıq dastanlarında qəhrəmanın evlənməsində müxtəlif priyomlardan istifadə olunur. Burda xüsusilə qeyd edək ki, qəhrəmanlıq və məhəbbət dastanlarında evlənmə və elçilik formalarında fərqlilik var. Qəhrəmanlıq dastanlarında qəhrəmanın evlilik formalarını aşağıdakı kimi ümumiləşdirmək mümkündür:

- Hələ doğulmamış beşikkəsmə edilir.
- Düşmən qızı və ya müharibə zamanı qənimət yolu ilə əldə edilən qızlarla evlənilir.
- Ata, qardaş, yaxın dost qəhrəman üçün qız seçir.
- Qəhrəman evlənəcəyi qızı özü seçir. Görür və aşiq olur.
- Qız özü qəhrəmana namə göndərir və ya qəhrəman qızın sorağını eşidib dalınca gedir.

Bu variantların hansından istifadə olunmasına baxmayaraq qəhrəman evlilik üçün sınaqlardan keçməlidir.

Beşikkəsmə. Türk dastanlarında evliliyə hazırlıq bəzən hələ körpə dünya-

Məqalə tarixçəsi:

Göndərilib: 12.05.2019, qəbul edilib: 04.06.2019

ya gələməmişdən başlanırlar. Belə ki, sonsuz iki qardaş, padşah-vəzir dünyaya gələcək övladlarını bir-biri ilə evləndirəcəkləri barədə əhd bağlayırlar. Bu hazırlığın dastandakı adı “Beşikləmə”, “Bekiş kərtməsi” adlanır. “Bamsı Beyrak”, “Manas”, “Əsli-Kərəm”, “Tahir-Zöhrə” və digər dastanlarda biz bu motivə rast gəlirik. Bu ənənə həm qəhrəmanlıq, həm də məhəbbət dastanları üçün ənənəvidir. Bu ənənənin ən maraqlı tərəfi odur ki, həmin uşaqlar böyüyəndə nəinki beşikləməyə qarşı qolur, əksinə bir-birinə aşıq olub, bəzən valideynləri öz vədlərinə xilaf çıxdıqları halda mübarizəyə, öz məhəbbətlərinin müdafiəsinə qalxır, bu yolda ölümlə belə gözə alırlar.

Bəzən valideynlər öz sözlərini üstündə dururlar. Lakin tərəflərdən biri o birini sınağa çəkməklə evləncəyi şəxsin bu sevgiyə layiq olub olmadığını yoxlamağa çalışır. Biz bunu “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanında Bamsı Beyrak və Banuçayın təmsalında görə bilərik.

Tıva dastanı “Alday Buucu”nun qəhrəmanı da beşikləmə adətini evləndirilib. Hələ övladı yox ikən Alday Buucu Uzun Sarıq Kağanla doğulacaq körpələrini beşikləməyə edirlər. Alday Buucu Uzun Sarıq Kağanın qızına qarşılıq gümüş, qızıl və at verir. Uşaqlar həddi bulmuş qadıqdan sonra Xan-Silgi atlı Xan Buuday beşikləməsi olan qız almaq üçün Uzun Sarıq Kağanın yurduna gedir. Lakin burda onu bir çox əngəllər gözləyir. Xan Buuday öz beşikləməsini ala bilmək üçün qaynatasının şərtlərini yerinə yetirməli, bir çox sınaqlardan keçməli olur (5, s. 244-245).

Demək olar ki, bütün türk xalqlarının yaratdığı dastanlarında beşikləmə adətini vardır, lakin bunların hamısında qəhrəman bəzi əngəlləri aşır, sınaqlardan keçdikdən sonra evlənmə izni ala bilər. Yəni, beşikləmə olmaq hələ bu evliliyə layiq olmaq demək deyil.

Düşmənin qızı və ya qanımlıq yolu ilə əldə edilən qızlarla evlənmək. Türklərin adətən digər məmləkətlərdən, ölkələrdən qız aldığı tarixi qaynaqlardan da bəllidir. Məsələn, Çin qaynaqlarına görə Hun hökmdarları bəlli bir boydan evlənərək əslində boylar arasında qız dəyişdirmə etmişlər ki, bu dastanlarda da özünü göstərməkdədir. Əslində tarixi mənbələrə əsaslanaraq bu ənənəni türklərin xüsusi siyasətinin nümunəsi kimi də qiymətləndirmək olar. Belə ki, bu vasitə ilə qohum olmaq boylar, tayfalar, cəmiyyətlər arasında mütəfiqliyin, əmin-amanlığın da zəmanəti ola bilərdi. Qazan bəyin oğlu “yad qızı hələlimə dəstür versin”, Dəli Domrul “yad qızı hələlim var” deyir. Görüldüyü kimi bu ifadələr və nümunələr Oğuzlarda kənardan evliliyin yayılmış olduğunu göstərməkdədir (7, s.341-342).

Bəzən də müharibənin, qan-qadının, döyüşün qarşısını almaq üçün kişi qəhrəmanlara qız verilir. Məsələn, şorların “Oğlan” dastanında Aymagıs atasını Çek Pergenin öldürdüyünü öyrənir və onu öldürməyə gedir. Ancaq Çek Pergenin atasının xalqını və malını istəyərsə götürə biləcəyini və dost olmaq istədiyini, bacısının olduğunu, bir-birlərini öldürməmək üçün onu almasını söyləyir. Aymagıs öncə bunu qəbul etmir, vuruşurlar, gülüşürlər. Bu arada Çek Pergenin bacısı gəlir və “Durun! Mən Aymagısla evlənməyə hazırım” deyir. Aymagıs qızı gördüncə aşıq olur, dava durur, evə girir yeyib içirlər, xalq toy edir.

“Battal Qazi” dastanında qəhrəmanların evlənmələrinin bəzən düşmənin qızları ilə baş tutduğu dəfələrlə təkrarlanır, Kayserin qızlarının və ya bacılarının türk bahadirlərlə evlənməsindən söz açılır. Yaraşlıqlı və güclü türk bahadirlərini görən gənc və gözəl qızlar müsəlmanlığı qəbul edir və bu igidlərlə evlənilir.

Türk dastanlarında bəzi qəhrəmanların qanımlıq yolu ilə evləndiyini də görə bilərik. “Manas” dastanında qanımlıq və qaçırma yolu ilə evlənlərlə rastlaşırıq. Məsələn, Manas evləndiyi iki qızı savaş meydanında qanımlıq olaraq almışdı (8, s. 124).

Atanın oğlu üçün qız seçməsi. Evlilik formallarından biri də qəhrəmanın atasının oğlu üçün qız axtarışına çıxmasıdır. Qanturalı boyunda Qanturalının atasından onun üçün qız tapması istəyinə qarşılıq atasının gəlini axtarışına çıxmasının şahidi olur. “Atası Qanlı qoca sevincək-fərəhla ayağa durdu. Ağ saqqalı pirani qocaları da yanına saldı. İç Oğuzu axtardı, qız tapmadı. Dolandı Daş Oğuzla gəldi, tapa bilmədi (3, s.249).

“Kitabi - Dədə Qorqud” boyunda bəzən nümunəsini gördüyümüz bu evlənmə şəkli bir çox dastanlar üçün də keçərlidir. Bəzən dastanlarda ata ilə bərabər bu missiyanı qəhrəmanın qardaşı, yaxın dostu da həyata keçirir. Lakin bunların içərisində daha çox yayılan atasının qız axtarışına çıxmasıdır.

Qəhrəman evləncəyi qızı özü seçir. Türk dastanlarında daha çox yayılan evlənmə şəkli evləncəyi qızı qəhrəmanın özünü seçməsidir. Qız adətən oğlanın yaşadığı yerdən xeyli uzaq, başqa bir məmləkətin padşahının, xanının, bəyinin, kağanının qızıdır. İndiyədək göstərilən misallardan görünür ki, dastan qəhrəmanı evləncəyi qıza layiq olmaq üçün hər bir fədakarlığa, təhlükəyə, sınağa hazırdır. Bu sınaqlardan uğurla çıxmasına səbəb isə evləniləcək qıza duyulan ehtiramla yanaşı sevginin güdrətidir. “Koroğlu” dastanında biz bunu Eyvazın təmsalında görə bilərik. Hələ bərkə-boşa düşmüşmiş cavan Eyvaz dünyaya meydan oxuyan, indiyədək Koroğludan başqa heç kimə məğlub olmayan min ilin pəhləvanı Ərəb Reyhanla döyüşə girərkən onun qalib gəlməsinə məhz Hürriyə olan sevgisi yardım edir.

“Koroğlunun Dərbənd səfəri”ndə də Koroğlu hələ gənc ikən Dərbənd paşasının qızı Möminə xanımı almaq üçün özü gedir. Qızın atası arəb paşa ilə özlü danışır, qızını ədəb-ərkanla ondan istəyir. Koroğlunun belə mürd-mərdənə danışmağı Ərəb paşanın xoşuna gəldi. Vəzirli-vəkiliyi yığdı. Məsləhət etdi. Onlar razı oldular (1, s.295-296).

Eyni şəkildə, Koroğlunun oğlu Kürdoğlu Hasan da sevdiyi qız – Mehri xanım üçün bu cür mürd-mərdənə elçilik edir. (1, s.304-308).

Qızın namə göndərməsi. Qızın namə göndərməsi ilə evlilik variantına biz daha çox Koroğlu dastanlarında rast gəlirik: “Xotkar qızı Nigar Bəlli Əhmədə bir namə yazır və qolundakı bazubandı ilə birgə Koroğluya göndərir: “Deyərsən ki, naməni oxusun. Əgər razı olsa, özlü gəlsin, razı olmasa cavabını sənə göndərsin” (1, s.27).

Başına döndüyüm ay qoç Koroğlu,
Əgər igidsənsə, gəl apar məni! (1, s.28).”

Bu tip aşıq olma üslubuna biz bir çox türk dastanlarında rast gəlirik. “Manas” dastanında Semetay Ay Çöreyə onun şöhrətini duyaraq aşıq olur. “Kız Daryka” dastanında da Daryka Həzrət Əlinin şöhrətini duyaraq aşıq olmuşdu.

Beləliklə, dastanlarda müxtəlif yollarla qız bəyənmə və evliliyə addım atma metodları müəyyənlanmışdır. Bundan sonra dastanlarda qəhrəman-casına elçilik motivi meydana girir, qəhrəmanın öz sevgisi uğrunda mübarizəsi, sınaqlar silsiləsi başlayır. Qəhrəmancasına elçilik dastan qəhrəmanı üçün şən, şöhrət hesab olunur. İdig, bahadır, alp razı olur ki, onun evləncəyi qızın arxasınca kimsə getsin. Çünki, bu, sadəcə evlənmək deyil,

onun üçün mübarizə aparmaq, savaşımaq, sınaqlardan keçmək, bəzən düşmənlə, bəzən qızın əvvəlki adaxlısı ilə, bəzən talibləri ilə, bəzən də ailəsi ilə mübarizə aparmaq və qalib gəlmək, nəhayət ona layiq olmaq deməkdir. Koroğlu demiş: "İgid gərək yar sevməyə, Özü tək gədə, tək gedə..." (1, s.29).

Eyni dastanda, Dəmirçiöglü də Telli xanımın ardınca gedəndə qızın qardaşı ilə, onun qoşunu ilə döyüşdü, dar ağacına çəkildi, darisi soyulub, yerinə saman basıldı, amma nə Telli'nin yerini dedi, nə ufuldadı (1, s.76). Bu hadisə elçiliyin qəhrəmanca, qorxmazca, mardca yerinə yetirilməsinin bariz nümunəsi hesab oluna bilər.

Qazaxların "Koblandı batır" dastanında Koblandı minlərlə əhalisi olan və insanları çox zəngin yaşayan bir ölkənin hökmdarı Kəktim Aymağın qızı ilə evlənmək üçün sınaqdan keçir, dirəklər üzərində asılan qızıl pulları nişan alıb bu sikkələri vurur, velikan Qızılzələ döyüşür (11, s.128-129).

Bu süjetlərdən görünür ki, məhəbbət dastanlarından fərqli olaraq qəhrəmanlıq dastanlarında sevgiliyə qovuşmaq üçün də qəhrəman qəhrəmanlıq sınaqlarından keçməli, qol gücünə mübarizəni qazanmalıdır. Məhəbbət dastanlarında qəhrəman daha çox sözlün qüdrəti, saz-söz sınağı, müxtəlif bağlamaları, qıfılbəndləri açmaq, gizli mələblərdən hali olmaqla qələbə qazanırsa, qəhrəmanlıq dastanlarında biz bunlara rast gəlmirik. Lakin qəhrəmanlıq sınaqlarında da qələbə ağilla həyata keçirilir. Məsələn, Koblandı yaxşı anlayır ki, velikana açıq döyüşdə qalib gəlmək çətindir. Belə halda o ağıl işlədərək, divardan asılan xallı kəməri onun ayağına keçirməklə onu sürüyüb yerə salmağın daha ağıllıca bir fikir ola biləcəyinə anıdan qərar vermə bilmək qabiliyyətinə malikdir. Yeri gəlmişkən qeyd edək ki, bu süjet xəttində Basatın Təpəgözə qalib gəlməsinin izləri görünməkdədir.

Şor dastanlarında orta ələm (yer üzü) qəhrəmanları, zaman-zaman alt (yeraltı) və üst ələmin (göyün yeddinci qatı) qızlarıyla evlənirlər. "Aran Sarık" dastanında Altın Çiltısın oğlu Altın Şəppaya gəlin olacaq qız doqquz qat göyün üstündə yaşayan Doqquz Yaradıcının ən kiçik qızıdır. Doqquz Yaradıcı qızlarını evləndirmək üçün göyün doqquzuncu qatında yarış düzənləyir. Bu yarışda ox yetməz və at yetilməz doqquz tüklü göy oxu atacaqlar. Oxu qardaş atlar tutub gətirirlər və Altın Torkulla evlənir.

Eyni qızı iki və daha çox qəhrəman almaq istəyərsə, o zaman qəhrəmanlar arasında döyüş təşkil olunur. Qalib gələn igid qızı alır. Məsələn, "Aran Tayçı" dastanında Qızıl atlı Sarı Altın ilə Aran Tayçı yeddi igidin bacısını almaq istəyirlər: "Gök Kağanın oğlu Aran Tayçı: "İki igid vuruşsun! Ölnə yer girsin, qalanı qızı alsın!" dedi. Yeddi gün döyüşdülər, yeddi gün sonunda yeddisinin də başını kəsdı. Ay alaca atlı Aran Tayçı gözəli alıb geri döndü" (6, s.314).

Yenə "Kitabi - Dədə Qorqud"da Qanturalın elçiliyə getmək səhnəsində biz qəhrəmanlığın qorxmazlığın nümunəsini gördük. Qanturalının Trabzonda buğa, aslan və dəvəni məğlub edib Selcan Xatunu alməsi, bu dəfə də qızını Qanturalıya verdiyinə peşman olan Təkurun qara donlu, göy dəmir qılınclı altı yüz kafiri onların arxasından göndərməsi ilə yeni sınaqların başlanması, yeni qələbələrin qazanılması demək olar ki, türk dastanlarında qəhrəmanın evlilik sınağının ən bariz nümunələrindən biri hesab oluna bilər (3, s.251-255).

Nişanlısı üçün qürbətə gedən Alpamışın orada etdiyi qəhrəmanlıqlar, pahləvanlarla qarşılaşib onları yenməsi və qızla evlənmə haqqını əldə etməsi,

Kalmık şahının onun arxasından qoşun göndərməsi əhvalatı "Qanlı Qoca oğlu Qanturalı boyu"ndakı hadisə ilə oxşarlıq təşkil edir.

Türk dastanlarındakı bahadır qızlar, evləncəyi oğlanları öncə sınağa çəkir, onları imtahan edir, sonra onlara evlənmək üçün razılıq verirlər. Dastanlarda önəmli yeri olan bu motivin təməli tarixdə türk qadınlarının kişilərlə eyni səviyyədə, bərabər tutulmasına işarədir, əslində. Həm güc, həm ağılda kişilərə tay olan qızlar təbii ki, öz gücünü göstərməli və evləncəyi kişinin də gücünü sinəməlidir.

Banuçıqək də, "Koroğlu" dastanının Telli xanımı da, Nigar xanımı da evləncəyi kişini özü seçir, ancaq yenə də sınaqdan keçirir. "Köşü Kenan-Dona Hanım" qolunda yer alan Dona Hanım da eyniytlə "Kız Dəriyka" dastanının qəhrəmanı Dəriyka kimi özüne həyat yoldaşı seçərkən evləncəyi oğlanın onunla güləşməsinə, məğlub olarsa sərəvətini ələ keçirəcəyi və özlünün də boynunu vuracağını şərt qoyur (4, s.380-381).

Aparılan incələmə nəticəsində aydın olur ki, elçilik yolunda qəhrəmanı bir çox çətinliklər, sınaqlar gözləyir və qəhrəmanlıq dastanlarında evlilik sınaqlarını belə ümumiləşdirmək olar:

1. Uzaq ölkədə yaşayan qızı əldə etmək üçün (bəzən bu düşmən ölkə ola bilər) qarşı tərəfin ordusuna təkbaşına qalib gəlmək məcburiyyətində qalır.
2. Vəhşi heyvanlarla göyüşür.
3. Yeraltı və yertüstü məxluqlara qalib gəlir.
4. Qızın atası, qardaşı, gələcək talibi, bəzən də elin pahləvanı ilə vuruşur.
5. Qəhrəman evləncəyi qızla döyüşə girir
6. Ağıl savaqlarına, söz savaqlarına girir.
7. Gəlin namizədin atası, qardaşı, yaxın qohumları tərəfindən irəli sürülən çox çətin bir vəzifə dalınca göndərilir. Bəzən gedər-gəlməzə yola salınır.

Qəhrəmanın ailəsi, sevgilisi, gələcək həyat yoldaşı üçün verdiyi sınaqlar, bu sınaqların, mübarizələrin önəmi, ailəyə, topluma daxil olacaq gəlinin seçilməsinin məhz dastan qəhrəmanının özüne həvalə edilməsi mesajını verməklə, əslində dastançılar cəmiyyətə yeni-yeni üzv olmağa çalışan, həyata hazırlaşan gənclər üçün ideallar yaratmaq, onların necə bir cəmiyyətə də yaşadıqlarını, bu cəmiyyətin inancları, etiqadları, mühakimələri, təbiəti, dünyaya baxışı, qıscacası dünyaya baxış fəlsəfəsini irəli sürməkdədir (8, s.118).

Başqa sözlə, bu dastanları oxuyan bir şəxs cəmiyyətin nəyə inandığını, həyatını hansı prinsiplər əsasında qurduğunu, nələrdən qorxub-çəkdiyini, necə bəsləndiyini, günahlarını, cəzalarını, mükafatlarını, adət-ənənələrini, həyat tərzlərini öyrənməklə yanaşı, ancaq, ailəyə olan ehtiram və dəyərini, ailənin, həyat qurduğu şəxslərin türki cəmiyyəti üçün önəmini, qıscacası türklük həyatının əsaslarını dərinədən qavraymaq imkanı əldə edir.

ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycan dastanları. 5 Cildə. Bakı: "Lider nəşriyyatı", 2005.
2. Azərbaycan məhəbbət dastanları. Tərtib edən: M.H.Təhməsin və başqaları. Bakı: Elm, 1979, 501s.
3. Kitabi Dədə Qorqud. Əsil və sadələşdirilmiş mətnlər. Bakı; 2004. 376s.
4. Ekici M. Anadolu Sahəsi Küröglü Anlatmalarında Kadın Tipləri // Bolu'da Halk Kültürü ve Küröglü Uluslar Arası Sempozyumu -1997. Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi Yay, 1998, s.380-381.

5. Ergun M. ve Aça M. Tıva Kahramanlık Destanları I. Ankara: Akçağ Yay, 2004. s. 244-245.
6. Ergun M. Şor Kahramanlık Destanları. Ankara: Akçağ Yay, 2006, s.314.
- İnan A. Türk Dügünlerinde Exogamie İzleri. Makaleler ve İncelemeler. Cilt 1, Ankara: TTK Yay, 1998f, s.341-349.
7. Şahin H.İ. Türk destanlarındaki Aile Algısı // Karadeniz Araştırmaları, Bahar 2012, Sayı 33, s.117-138.
8. Türker F. Kırgız destanı "Kiz Dariyka" üzerinde bir araştırma. Yüksek lisans tezi T.C. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dünyası Araştırmaları Anabilim Dalı Türk Halk Bilimi Bilim Dalı. İzmir, 2005, 333s.
9. Алпамыс Батыр. Алма-Ата. «Жалын». 1981. 110 с.
10. Героический эпос народов СССР. Т.2.- М.: Издательство «Художественная литература», 1975, 573с.
11. Жирмунский В. Народный Героический эпос. М. – Л. 1962. 436 с.
12. Путилов Б.Н. Героический эпос и действительность. Л., 1988.

РЕЗЮМЕ

ХАЛИДА МЕТЕ

МОТИВЫ ГЕРОИЧЕСКИХ СВАТ В ТЮРКСКИХ ДАСТАНАХ

Семья играет важную роль в тюркских дастанах. Поэтому в дастанах герои проходят через трудные испытания, чтобы спасти своих родных и близких. Особое внимание уделяется отношениям, браку, а если сказать подробнее: главным образом выделяют юношу достигшего совершеннолетия, которые отправляется в далекое и опасное путешествие для сватовства возлюбленной. Этот герой никогда не женится в слепую и сам выбирает свою будущую жену. Он проходит множества испытаний, сражается с врагами, побеждает и в буквальном смысле ставит под угрозу свою жизнь ради любви. В результате исследований систематизировались мотивы героических сват и испытания героев на пути для брака.

Ключевые слова: дастан, герой, сваты, испытания

SUMMARY

XALIDA METE

THE MOTIVES OF THE HEROIC MATCHMAKER IN THE TURKIC DASTANS

The family plays an important role in the Turkic dastans. Therefore, in the dastans, the heroes go through difficult trials in order to save their loved ones. Particular attention is paid to relationships, marriage, and if you say more: mainly allocate the young man who has reached the age of majority, who goes on a long and dangerous journey for matchmaking his beloved. This hero never marries a blind man and chooses his future wife. He goes through many tests, fights enemies, wins and literally puts his life at risk for the sake of love. As a result of the research, the motives of the heroic matchmaker and the testing of heroes on the way to marriage were systematized.

Keywords: dastan, hero, matchmakers, trials

(Akademik Əbülfəz Amanoğlu Quliyev tərəfindən təqdim edilmişdir)

